

הרב שמחה הבר

בדין אינו מתכוין ופסיק רישיה

אינו מתכוין-פתיחה
האם ההיתר מצד מלאכת מחשבת
האם ההיתר מצד הספק
האם ההיתר מצד מלאכת מחשבת
יסוד היתר אינו מתכוין
היקף היתר אינו מתכוין
פסיק רישא- הקדמה
פסיק רישיה – שינוי בכוונה
ספק פסיק רישיה
פסיק רישיה דלא ניחא ליה – שיטת הערוך
סוגיית צירוף
פסיק רישיה-שינוי בהגדרת המעשה
שיטת רש"י בזילוף
שיטת הרשב"א בצידת צבי

פתיחה

נחלקו ר' יהודה ור' שמעון בשאלה האם מותר לאדם לעשות מעשה היתר שאפשר שיעשה עמו מעשה איסור, וכוונת האדם היא למעשה ההיתר בלבד .
דעת ר' יהודה מובאת בגמרא ביצה¹ :

משנה. שלשה דברים רבי אלעזר בן עזריה מתיר וחכמים אוסרים: פרתו יוצאה ברצועה שבין קרניה, ומקרדין את הבהמה ביום טוב, ושוחקין את הפלפלין ברחים שלהן. רבי יהודה אומר: אין מקרדין את הבהמה ביום טוב, מפני שעושה חבורה, אבל מקרצפין. וחכמים אומרים: אין מקרדין, אף לא מקרצפין.

ואומרת שם הגמרא:

ושלש מחלוקות בדבר רבי יהודה סבר: דבר שאינו מתכוין - אסור. מיהו, קרוד - קטנים ועושין חבורה, קרצוף - גדולים, ואין עושין חבורה, ולא גזרינן קרצוף אטו קרוד. ורבנן סברי נמי כרבי יהודה דבר שאינו מתכוין אסור, וגזרינן קרצוף אטו

¹ דף כ"ג עמוד א'

בדין אינו מתכוין ופסיק רישיה

קרוד. ורבי אלעזר בן עזריה סבר לה כרבי שמעון, דאמר: דבר שאינו מתכוין מותר.

דעת ר' שמעון מובאת בגמרא שבת²:

רבי שמעון אומר: גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ. אביי ורבא מגבילים את היתרו של ר' שמעון למצב בו אין ודאות להתרחשות המעשה האסור:

והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו: מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות³. צריך לבחון מהו יסוד היתרו של ר' שמעון באינו מתכוין, ומדוע היתר זה יורד בפסיק רישיה.

כאשר אדם מתכוין למעשה ההיתר ונעשה מעשה האיסור ללא כוונתו, אין כאן חסרון של גרמא ביחס למעשה האיסור אלא זו עשיה בידיים. וכך מצד הידיעה על המשמעות האיסורית של המעשה אין חסרון, כמו כן למרות שהאדם אינו יודע אם יתרחש האיסור, אולם יש לו ידיעה מהו המעשה שיעשה, בשונה ממתעסק שבו האדם מתכוין למעשה אך יש לו חסרון ידיעה במעשה⁴.

הקובץ שיעורים⁵ בשם הרשב"א אומר שהיתר אינו מתכוין לר' שמעון הינו מסברה ולא מפסוק, אם כן אין דרישה של התורה לכוונה במעשה האיסור ונשאלת השאלה מה חסר במעשה האיסור באינו מתכוין.

האם ההיתר מצד מלאכת מחשבת?

במלאכות שבת ישנה דרישה למלאכת מחשבת, האם היתר אינו מתכוין לר' שמעון הינו מצד חסרון מלאכת מחשבת?
חסרון מלאכת מחשבת יוצר "פטור" בלבד אולם המעשה אסור, ואילו באינו מתכוין יש היתר גמור, אולם אולי חסרון הכוונה מצטרף לגורם חסרון נוסף והמעשה מותר.
הגמרא במסכת שבת⁶ תולה את פסיקת שמואל בדין אי"מ בפסיקתו בדין מלאכה שאינה צריכה לגופה:

² דף כט' ע"ב.

³ שבת דף עה' עמוד א'

⁴ עיין קוב"ש ח"ב סי' כג' אות ג'

⁵ שם

⁶ דף מב' עמוד א'

למימרא דשמואל כרבי שמעון סבירא ליה? והאמר שמואל: מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא יזוקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ. ואי סלקא דעתך סבר לה כרבי שמעון - אפילו של עץ נמי.
לכאורה ישנם כאן נידונים שונים וכך מקשה התוס' ⁷:
ואם תאמר ומאי ס"ד דמקשה וכי משום דסבר שמואל כרבי שמעון באין מתכוין יסבור כמותו במלאכה שאינו צריך לגופה ומתרץ:

וי"ל דס"ד דמקשה דודאי הא בהא תליא משום דסבר רבי יהודה דמלאכה שאינו צריך לגופה חייב עליה היכא דמתכוין בשאין מתכוין נמי החמירו חכמים אבל לרבי שמעון דפטור עליה מן התורה אף במתכוין לא חש לאסור מדרבנן כשאין מתכוין כיון דמתכוין עצמו ליכא אלא איסורא דרבנן.
אם כן א"מ אינו גורם היתר עצמאי אלא גורם חסרון המצטרף לגורם חסרון נוסף, ובאופן פשוט החסרון בא"מ הוא מצד מלאכת מחשבת.
הגמרא למסקנה דוחה אפשרות זו ואינו מתכוין אינו מצטרף לחסרון מלשצ"ג אלא הוא היתר עצמאי.
מחלוקת ר"י ור"ש היא בכל איסורי תורה [באיסור קציצת בהרת, באיסור כיבוי אש המזבח ועוד] ולא רק בשבת ואם כן יש כאן היתר עצמאי שאינו מצד חסרון מלאכת מחשבת.

האם ההיתר מצד הספק?

האמוראים ⁸ אומרים שר' שמעון מודה שאין היתר א"מ בפסיק רישא, כלומר כאשר קיימת ודאות להתרחשות האיסור לא קיים היתר א"מ, אם כן היתר א"מ נאמר במקום שקיים ספק האם יתרחש האיסור.
האם הספק הוא סיבת ההיתר לר' שמעון, שכאשר האדם אינו מתכוין לאיסור והאסור לא בהכרח יעשה האדם אינו צריך לחשוש, האם קיים כאן רק היתר קודם מעשה אולם אם לבסוף התרחש האיסור ישנה כאן עבירה?
דרך זו קשה כי ספק דאורייתא לחומרא ⁹. כמו כן מובא באחרונים שדינו של ר' שמעון נאמר גם בקרוב לודאי.

⁷ שם ד"ה אפילו

⁸ שבת דף עה"י עמוד א'

⁹ עיין בחזו"א או"ח סי' נ"י ס"ק א'

בדין אינו מתכוין ופסיק רישיה

הגמרא במסכת שבת מעלה הוא אמינא שהיתר אינו מתכוין נאמר רק באיסור דרבנן :

כל היכא דכי מיכוין איכא איסורא דאורייתא כי לא מיכוין גזר רבי שמעון
מדרבנן, כל היכא דכי מיכוין איכא איסורא דרבנן כי לא מיכוין שרי רבי שמעון
לכתחילה.

ומפרש ר' חננאל¹⁰ :

ושני כל היכא דכי מיכוין אתי למנגע באיסורא דאורייתא כגון כבית הנר וכיוצא בו
חייש ר"ש וגזר מדרבנן וכל היכא דכי מיכוין איסורא דרבנן היא כי לא מיכוין שרי
ר"ש לכתחילה.

נראה שהיסוד לחלק בין איסור דרבנן לאיסור דאורייתא הוא בגלל שההיתר הוא
מצד הספק.

אולם הגמרא דוחה את האפשרות הזו, ואומרת שהיתר א"מ הוא גם באיסור דאורייתא, נראה
אם כן שההיתר אינו מצד הספק¹¹

יסוד היתר אינו מתכוין

דרך א' - מעשה ללא כוונה

הקובץ שיעורים¹² מבאר שיסוד ההיתר לר' שמעון הוא מצד שמעשה ללא כוונה אינו
מתיחס אל האדם העושה, אלא נחשב לנעשה מאליו, התורה אסרה על האדם את עשיית
מעשה האיסור, אולם אין צורך לומר שהתורה דרשה על האדם לעשות מתוך כוונה לאיסור
בשביל לעבור על האיסור, אלא אסרה תורה את עשיית האיסור ועשייה ללא כוונה אינה
מתיחסת אל העושה¹³.

הגמרא במסכת כתובות אומרת :

ואם תימצא לומר לדם הוא צריך ופתח ממילא קאתי, הלכה כר"ש, דאמר : דבר
שאינו מתכוין מותר, או הלכה כרבי יהודה, דאמר : דבר שאינו מתכוין אסור

¹⁰ שם

¹¹ הר"מ בנעט בספרו מגן אבות [דף כח : " מדפי הספר] כותב :

"עוד יש לעיין אליבא דר"ש דמתיר באין מתכוין אם אח"ז ראינו שהמלאכה נעשה אם חייב או לא דהרי כיוצא
בזה בחתיכה א' ספק הוא חלב או שומן ובלא אתחזק אסורו דס"ל להרמב"ם דאינו אסור מן התורה משום
דפטור מאשם תלוי ומכ"מ אם אתברר אחר כך דחלב אכל חייב חטאת אם כן גם בא"מ כן הוא נהי דמעיקרא
הותרה לו הספק בין בשבת בין בשאר איסורי תורה וא"צ לחשוש שיעשה האיסור..."

אם כן למד שההיתר הוא מצד הספק והשווה לדין ספק איסור.

¹² חלק ב' סימן כג'

¹³ כעין זה כתב החזו"א או"ח סי' נ' ס"ק א'

הרב שמחה הבר

אם כן היתר א"מ יסודו בכך שנחשב לנעשה ממילא.

האתון דאוריתא¹⁴ אומר :

דרק כשאסרה תורה מעשה בעלמא אז כשאינו מתכוין נחשב דלא עשה האדם את המעשה כלל ורק כנעשה מאליו נחשב אבל לא כעשאו אדם דמה שאברי אדם עושים בלא כוונתו איננו מתיחס למעשהו כלל.

ובהמשך שם אומר :

דמעשה בלי כוונה איננה מתיחסת אל האדם ונחשב כאילו לא עשה הוא את המעשה כלל וזה טעם הפטור בכל דבר שאינו מתכוין ומתעסק.

בדעת ר' יהודה החולק ניתן לומר שגם הוא סובר שמעשה ללא כוונה נחשב לנעשה מאליו , אולם לדעתו כאשר אדם עושה פעולה בכוונה והוא מודע לתוצאות האפשריות של מעשיו, להיתכנות מעשה האיסור, לא ניתן לראות כאן לדעתו מעשה ללא כוונה העושה מאחריו.

דרך ב' - מעשה אגבי

ר' שמעון שקאפ¹⁵ אומר שהיתר א"מ יסודו בכך שהמעשה המרכזי של פעולתו שבו האדם עוסק הוא מעשה ההיתר ואילו תוצאת האיסור האגבית אינה מגדירה את פעולתו ואינה נותנת לה שם, אולם כל זאת דווקא כאשר העושה אינו מתכוין לאיסור האגבי, אולם כאשר הוא מתכוין לאיסור, האיסור נותן שם לפעולתו.

אם כן ההיתר אינו מצד חיסרון כוונה במעשה, אלא האינו מתכוין זהו תנאי להיתר, ההיתר הוא במצב של אינו מתכוין .

דרך ג' - דרישה של התורה לכוונה באיסור

עד כה בארנו בהיתר א"מ שהתורה אסרה על האדם לעשות את האיסור וכאשר הוא אינו מתכוין הוא אינו נחשב לעושה את האיסור.

היתר אינו מתכוין לפי 17 זה הוא כאשר ניתן לראות שני מעשים וכוונת האדם היא למעשה ההיתר.

המרכבת המשנה¹⁶ מביא מהגמרא בעבודה זרה¹⁷ שאדם שנתפזרו מעותיו לפני ע"ז שמותר לו לשחות ולהגביה את מעותיו אם לא היתה בזה בעיה של מראית העין, כאן פעולתו ההתכופפות היא מעשה השתחויה לפני הע"ז ויש כוונה מאחרי הפעולה אולם אין כוונתו להשתחוות לע"ז.

ואומר מרכבת המשנה :

¹⁴ כלל כד'

¹⁵ שערי יושר ש"ג פרק כה'

¹⁶ פרק א' מהל' שבת

¹⁷ דף יב

בדין אינו מתכוין ופסיק רישיה

דבכל העבירות שבתורה בעינן שיתכוין לשם עבירה אבל כשאינו מתכוין לשם עבירה אע"פ שעושה העבירה ממש כל שלא נהנה פטור....
נראה מדבריו שלמד שהתורה אסרה כאשר הוא מתכוין לאיסור ולא מצד שנחשב לנעשה מאליו. לכאורה צריך לומר לפי זה שיש מקור להיתר א"מ¹⁸.

היקף היתר אינו מתכוין

לאור מה שבארנו בהיתר א"מ שאינו נחשב לעושה מעשה האיסור, מתחייב שהיתר א"מ מוגבל דווקא לסוג איסורים שמוקד האיסור בהם הוא במעשה האדם, אולם באיסורים שמוקד האיסור הוא בתוצאה אין בהם היתר אינו מתכוין.
ברציחה ונוזקין האיסור בהם הוא מצד התוצאה של איבוד הנפש ושל איבוד הממון לכן לא יתיר ר"ש להזיק ולרצוח בא"מ.
החזו"א¹⁹ אומר שאין היתר א"מ בסירוס מכיוון ששם האיסור הוא בתוצאה שנשאר סריס, כהמשך ליסוד זה הוא אומר שבכיבוי אש תמיד במזבח שמצינו בו היתר א"מ צריך לומר שהאיסור הוא בכיבוי האש על ידי האדם ולא מצד ביטול האש עצמה²⁰.

המקור חיים אומר²¹ שאין היתר א"מ באיסור השהיית חמץ בביתו :

נראה דדוקא בדבר שאסרה תורה לעשות מעשה בזה אמרינן דלא אסרה תורה התורה לעשות המעשה רק בכוונה ודבר שא"מ מותר, אבל כשאסרה תורה דבר שאין בו מעשה כגון הכא שאסרה תורה שלא יהיה חמץ בביתו אפילו אינו מתכוין אסור.

¹⁸ וכן כתב הפני יהושע בדף מב. ד"ה "בגמי למימרא"

¹⁹ או"ח סי' סב' אות כו' בסופו.

²⁰ הקוב"ש פסחים אות קיז' אומר שישנם שני איסורים בכיבוי אש התמיד, ביטול גמור של האש וזה איסור חפצא וכיבוי חלקי שהוא איסור מצד עשיית האדם ובו נאמר היתר א"מ.

²¹ פתיחה לדיני בדיקה וביטול ריש סי' תלא'.

הרב שמחה הבר

פסיק רישא- הקדמה

האמוראים מגבילים את היתרו של ר' שמעון למצב שבו אין ודאות להתרחשות האיסור:
מודה ר' שמעון בפסיק רישא ולא ימות²².

צריך להתבונן מה השתנה בפסיק רישיה, מדוע כאשר קיימת ודאות להתרחשות האיסור
אין היתר א"מ והרי באופן פשוט כפי שבררנו לא הספק הינו סיבת היתר אינו מתכוין
וגורמי ההיתר של אינו מתכוין קיימים עדיין בפס"ר.
וכן אומר החזו"א²³:

דלר"ש דדבר שאינו מתכוין מותר במקום ספק העדר הכוונה מבטל את המעשה
ואף אם יעשה חריץ אין זו מלאכה דידיה אלא כנעשה מאליו, ולפי"ז היה ראוי
להתיר גם פס"ר דמה לי ודאי ומה לי ספק הרי גם ספק איסורא מהתורה
לחומרא... .

צריך לברר מה השתנה בפס"ר, האם השתנה המצב והאדם מתכוין, או שמא אין שינוי
בכוונת האדם אלא השינוי הוא בהגדרת המעשה.
אם השינוי הוא בכוונת האדם אם כן צריך תנאים נוספים מלבד הוודאות על מנת שכוונתו
תשתנה, צריך שהאדם יהיה מודע לכך שהאיסור יתרחש בוודאות, אולי גם צריך לרצון
שלו בתוצאה האסורה בשביל להתייחס אליו כמתכוין.
אולם אם השינוי בפס"ר הוא בהגדרת המעשה אם כן אין צורך בידיעת העושה אולם יש
מקום אולי להצריך תנאים נוספים במעשה מלבד הוודאות.

פסיק רישיה – שינוי בכוונה

ספק פסיק רישיה

מצינו מחלוקת באחרונים בשאלה האם פס"ר תלוי בידיעת האדם.
אומר הרמ"א²⁴:

יש אומרים דאסור לחתות האש תחת קדירה של עו"ג, לפי שהם מבשלים בהם
פעמים חלב פעמים בשר, והמחתה תחת קדירה שלהם בא לידי בישול בשר בחלב
[הגהת מרדכי פ' הצלמים].

²² שבת דף עה' עמוד א' ועוד מקומות

²³ או"ח סי' נ" ס"ק א'

בדין אינו מתכוין ופסיק רישיה

ר' עקיבא איגר²⁵ מתקשה:

קשה לי הא אינו מתכוין לבשל רק לחתות באש ופס"ר לא הוי דשמא לא בישל העכו"ם בהקדירה בשר בחלב. וצ"ל דדווקא בספק להבא שמא לא יהא נעשה כן במעשה שלו כמו גורר כסא וספסל דהוי ספק שמא בגרירתו לא יעשה גומא אבל בספק דעבר כמו הכא דאם יש בקדירה בלוע בשר בחלב בחיתוי זה ודאי יתבשל אלא דהספק הוא שמא אין בו בליעת בשר בחלב זה מקרי פסיק רישא.

יסוד החילוק שמעלה הגרעק"א בין ספק להבא ובין ספק לשעבר הוא, שכאשר הספק הוא להבא אם כן הספק הוא בכח פעולתו והקשר בין פעולתו לתוצאה האסורה הינו מקרי ולא מחויב, מה שאין כן כאשר הספק הוא בלשעבר ששם בגלל שבכח פעולתו ליצור את התוצאה אם כן הקשר ביניהם מחויב והיא פעולת איסור, וכאשר אינו יודע האם הנתון כבר קיים בשעת פעולתו זה ספק איסור רגיל שנחשב לפס"ר ואינו חוזר להיות אינו מתכוין. ומביא רעק"א את הטי"ז²⁶ האומר שמותר לסגור קופסה שספק האם יש בה זבובים, אולם אם יש זבובים בקופסא ברור שסגירתו תצוד וההיתר הוא מצד דין אינו מתכוין. דהיינו לשיטת הטי"ז גם ספק דלהבא חוזר להיות אינו מתכוין ואינו נידון כספק איסור. מבואר שסברת הטי"ז היא שדין פס"ר הוא מצד הוודאות לאדם שיודע שעושה את האיסור, אולם אם הוא מסתפק האם יעשה את האיסור הוא נחשב עדיין לאינו מתכוין.

באופן פשוט המחלוקת בספק פס"ר יסודה בשאלה האם פס"ר זה דין בהחלטת וכוונת האדם שכיוון שיודע שיעשה האיסור בהכרח, אם כן החלטתו לעשות את מעשה ההיתר כוללת גם את האיסור ויש כאן כוונה בפועל לאיסור למרות שהמניע שלו לפעולה זה ההיתר. בספק פס"ר בין ספק לשעבר ובין ספק דלהבא אין לאדם ידיעה באיסור. או שמא פס"ר זה דין במעשה שהגדרתו משתנה כאשר קיימת ודאות ובה יש לחלק בין ספק להבא שאומר שהקשר בין הפעולה לתוצאה האסורה מקרי, ובין ספק לשעבר ששם רק לאדם יש חוסר ידיעה²⁷.

---

²⁴ יו"ד סימן פז' סעיף ו'

²⁵ שם בגליון על השו"ע

²⁶ או"ח סי' שטז'

²⁷ בחדושי רבי שמואל[רוזובסקי] עמ"ס כתובות סי' ז' מעלה אפשרות שאין כאן מח' יסודית בגדרי פס"ר ואינו מתכוין, אלא שישנה דרישה נוספת לכוונה במלאכת שבת מצד דין מלאכת מחשבת, ולכן הטי"ז אמר שגם בספק פס"ר לשעבר יש היתר א"מ.

פסיק רישיה דלא ניחא ליה – שיטת הערוך

אם בפס"ר ישנו שינוי בהחלטת האדם וכוונתו יש מקום לומר שלא מספיקה לכך ידיעת האדם שהאיסור יתרחש אלא נצריך מלבד זאת תנאים נוספים על מנת לראותו כמתכוין. בשביל לבחון שאלה זו נתבונן בשיטת הערוך. הגמרא במסכת שבת²⁸ שואלת מדוע אדם התולש עשבים מקרקע חיובו הוא רק על קוצר ולא גם על יפוי הקרקע מדין חורש :
תנו רבנן: התולש עולשין, והמזרד זרדים, אם לאכילה - כגרוגרת, אם לבהמה - כמלא פי הגדי, אם להיסק - כדי לבשל ביצה קלה, אם לייפות את הקרקע - כל שהן. אטו כולו לא ליפות את הקרקע נינהו?

ועונה הגמרא:

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: באגם שנו. אביי אמר: אפילו תימא בשדה דלאו אגם, וכגון דלא קמיכוין.

ושואלת הגמרא:

והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו: מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות.

ומתרצת:

לא צריכא, דקעביד בארעא דחבריה.

מה השתנה כאשר עביד בארעא דחבריה האם זה לא פס"ר או שמא למרות שפס"ר מ"מ יש פטור מצד מלאכת מחשבת.

תוסי'²⁹:

בארעא דחבריה - פי' דהויא מלאכה שא"צ לגופה

אם כן לפי תוסי' בגלל שלא ניחא ליה אין חיוב, ולא שחזרנו להיתר אינו מתכוין. לעומתו הערוך³⁰ מוכיח מהסוגיה וממקומות נוספים שפס"ר דלא ניחא ליה שרי: פי' בערוך (ערך סבר) דבפסיק רישיה דלא ניחא ליה כגון דקעביד בארעא דחבריה וכגון באחר שאינו אוהבו והקוצץ בהרת בשעת מילה שאין לו הנאה מותר לכתחילה ואפילו איסור דרבנן ליכא והתיר ר' חבית שפקוהו בפשתן להסיר הפקק ולמשוך ממנו יין בשבת אע"פ שא"א שלא יסחוט כשמסיר הפקק והוי

²⁸ דף קג' עמוד א'

²⁹ שם ד"ה בארעא דחבריה

³⁰ בתוסי' שם

בדין אינו מתכוין ופסיק רישיה

פסיק רישיה כיון דאינו נהנה בסחיטה זאת שהיין נופל לארץ מותר ואינו נראה דהא מפיס מורסא להוציא ממנו ליחה היה אסור אי לאו משום צערא דגופא אע"פ שאינו נהנה כלל בבנין הפתח ואינו מתכוין כלל לבנין הפתח אלא לנקיבה בעלמא וכן הביא רשב"א ממחט של יד ליטול בה את הקוץ דמוקי לה בהנחנקין (סנהדרין דף פד:) כר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ומשום צערא שרי ואע"פ שאינו נהנה בחבורה היה אסור אי לאו משום צערא דגופא והא דקאמר לא צריכא דעביד בארעא דחבריה היינו דלא מיחייב חטאת אבל איסורא איכא והא דקאמר בשילהי כל התדיר (זבחים דף צא:) המתנדב יין מביאו ומזלפו על גבי האישים ופריך והא קא מכבה ומוקי לה כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר מיירי דלא הוי פסיק רישיה שמזלפו בטיפות דקות א"נ על גבי האיברים אפשר שלא יכבה האש ובפרק לולב הגזול (סוכה דף לג:) גבי אין ממעטין בי"ט משום ר"א בר"ש אמרו ממעטין ופריך והא קא מתקן מנא ומשני כגון שליקטן לאכילה ודבר שאין מתכוין מותר ופריך והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות ומשני לא צריכא דאית ליה הושענא אחריתי משמע כפי הערוך דכשאינו נהנה מותר אע"ג דהוי פסיק רישיה וליכא

לכאורה הרי יש לי פס"ר וירד לי ההיתר של א"מ ומה המשמעות של הדרישה הנוספת לניחא ליה.

הרמב"ן³¹:

אלא ש"מ כיון דלא ניחא ליה דאית ליה הושענא אחריתי כדבר שאינו מתכוין דמי דמלאכת שבת מסורה ללב שהרי מלאכת מחשבת אסרה תורה, ובמסכת שבת בפי הבונה נמי אמרינן המלקט עצים מתוך שדהו ואם לייפותה בכל שהוא ואקשינן והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות לא צריכא דעביד בארעא דלאו דיליה, אלמא כיון דלא מכין כלל דהא לא ניחא ליה אע"ג דפסיק רישיה ולא ימות הוא דבר שאינו מתכוין מיקרי

לפי זה דינו של הערוך מוגבל למלאכת שבת בלבד ששם נאמר התנאי של מלאכת מחשבת ואינו דין כללי בהיתר א"מ בכל איסורים.

---

³¹ בחידושים מסכת כתובות דף ו עמוד א'

הרב שמחה הבר

אולם אחת הראיות שהביא הערוך לדרישה לניחא ליה היא כיבוי אש תמיד מעל גבי המזבח
שזה איסור תורה שאינו ממלאכת שבת.³² אם כן לשיטה זו התנאי של ניחא ליה אינו
דרישה נוספת מצד מלאכת מחשבת, אלא דין בפס"ר עצמו ובהיתר א"מ, מה משמעות
הצירוף של הניחא ליה לפס"ר?
הרא"ש אומר³³ בשיטת הערוך :

ולפירוש הערוך דר' שמעון לא מחייב בפסיק רישיה אלא היכא דניחא ליה באותה
מלאכה דאיכא למימר אנן סהדי דקמכוין ... .

אם כן לביאור זה בשיטת הערוך בפס"ר משתנה כוונת האדם, אולם שינוי זה מותנה בכך
שניחא ליה ורק אז אנחנו אומרים שמכוין שידוע שהאיסור בהכרח יעשה וגם ניחא ליה אם
כן הוא מתכוין לאיסור גם אם האיסור אינו עיקר יוזמת המעשה³⁴.

סוגיית צירוף³⁵

המשנה מתירה לשפוך מים קרים לתוך מיחם מתכתי חם אם שופך מים מרובים כך
שהמים יופשרו ולא יתבשלו, הסוגיה שואלת שמלבד חימום המים קיימת כאן בעיה נוספת
והיא צירוף הכלי שיש בו משום מכה בפטיש, ועונה הגמרא שהוא אינו מתכוין לצירוף
והמשנה כדעת ר' שמעון שמתיר א"מ. הראשונים שואלים מדוע אין כאן פס"ר, שהרי אם
נצטרף הכלי אם כן זה כלי שבוודאות יצטרף ע"י שפיכת מים.
הביאור הלכה³⁶ מביא את תשובת המלחמות³⁷ :

אכן מצאתי ראייה לדברי הט"ז מדברי הרמב"ן במלחמות פרק כירה גבי המיחם
שפינהו וכו' ומקשה הגמרא הלא מצרף וקאמר ר"ש היא דאמר דבר שאין מתכוין
מותר והקשו הראשונים הא מודה ר"ש בפסיק רישא ותירץ הרמב"ן דלהכי אינו
אסור לשפוך מים למיחם ולא חיישינן למצרף דשמא לא הגיע לצירוף אע"פ
שנתחמם הרבה שהמים מנעו אותו ושמא כבר נצטרפה ע"ש וכן תירץ המאירי
שם הרי דגם בדבר התלוי בספק דלשעבר ג"כ אמרינן דבר שאינו מתכוין מותר

³² אולם הרשב"א שם לא הביא ראייה זו בשיטת הערוך אלא רק את סוגיית יפוי וסוגיית הושענא שבהם הנידון הוא מצד מלאכה.

³³ פרק כל כתבי סי' ח'

³⁴ וכעין זה כתוב בקובץ שיעורים כתובות אות יח'

³⁵ שבת דף מא'

³⁶ או"ח סי' שטז'

³⁷ מסכת שבת דף יט : מהרי"ף

בדין אינו מתכוין ופסיק רישיה

כדברי הט"ז וא"ל דטעם הרמב"ן משום ספק ספיקא דא"כ אמאי אצטריך הגמרא לומר דרי"ש היא אפילו לר"י יהא מותר אלא ע"כ דס"ל להגמרא דזה לא נכנס בכלל ספק ספיקא ומ"מ מותר בזה כשאינו מתכוין וע"כ כדברי הט"ז הנ"ל.

הביאור הלכה מוכיח משיטת המלחמות שספק דלשעבר אינו נחשב לפס"ר ולכן למרות שהכלי ראוי לצירוף אולם לאדם השופך לא ברור שיצטרף ולכן אין כאן פס"ר. פס"ר הוא דין בידיעת האדם וכוונתו.

ר' שמעון שקאפ³⁸ לעומתו למד שפס"ר אינו דין בידיעת האדם וכוונתו אלא שהגדרת המעשה משתנית כאשר יש ודאות לאיסור, בדברי המלחמות הוא מבאר שאין פס"ר בצירוף מכיוון שהספקות הקיימים אצל בני האדם האם שפיכת מים על כלי שעמד על האש תצטרף אותו, גורמות לכך שאנשים אינם מתיחסים אל המעשה כצירוף, ולכן למרות שוודאי יצטרף אין שם מלאכת מצרף על פעולתו כי במקרה זה לא מספיקה הוודאות לקבוע את שם עשייתו.

אם כן למד שפס"ר זה דין במעשה, אולם לפעמים צריך תנאים נוספים מלבד הוודאות בשביל לשנות את שם המעשה.

פסיק רישיה-שינוי בהגדרת המעשה

עד כה בחננו האם בפס"ר ישנה ידיעה לאדם שהאיסור יתרחש בוודאות וממילא וכוונתו משתנית. דרך אחרת בביאור ענין פס"ר היא שהוודאות מגדירה את שם פעולתו והאיסור הוא בכלל פעולתו. יש להתבונן כיצד השינוי בהגדרת המעשה בפס"ר מוריד את היתר אינו מתכוין.

ניתן לומר שמכיוון שהאדם מתכוין לפעולה, למרות שאינו מתכוין למעשה האיסור, אולם מכיוון שהאיסור הוא חלק משם פעולתו לכן נחשב למתכוין לאיסור.

אומר הקובץ שיעורים³⁹ :

כגון בנזיר חופף אבל לא סורק דסריקה היא פס"ר ... כיון דסריקה היא פס"ר לתלישה נמצא דתלישה בכלל סריקה, וסגי במה שמכוין לסריקה אף שאינו מכוין לתלישה דהתלישה נכללת בהסריקה, וא"כ אפילו לא ניחא ליה בתלישה אין לפוטרו משום אינו מתכוין דהא מתכוין לסריקה ותלישה בכלל סריקה כיון דא"א

³⁸ שערי יושר ש"ג פרק כה' ומביא שם ראיות נוספות ליסוד זה.

הרב שמחה הבר

לזו בלא זו, והיינו דא"צ כוונה לגוף המלאכה אלא סגי במה שמתכוין להמעשה שהמלאכה נכללת בה בהכרח.

אם כן לדרך זו היתר א"מ מושתתת על כך שיש נתק בין הכוונה ובין המעשה ולכן המעשה נחשב לנעשה מאליו, בפס"ר לפי"ז למרות שאין שינוי בכוונת האדם, אולם יש כוונה מאחרי מעשה האיסור.

דרך אחרת בביאור ענין פס"ר היא שהגדרת המעשה השתנתה כאשר ישנה ודאות לאיסור ולכן האדם נחשב לעוסק במעשה האיסור ויש שם איסור ושם מלאכה על פעולתו ולא שהאיסור הוא פעולה אגבית.

אדם הגורר ספסל ונוצר חריץ בקרקע שם פעולתו היא גרירה ולא עשיית חריץ, אולם באופן שפס"ר שיעשה חריץ זה קובע את שם פעולתו לפעולת חורש.

שיטת רש"י בזילוף

הגמרא במסכת זבחים⁴⁰ אומרת שאליבא דר' שמעון המתיר א"מ מזלפין יין על גבי המזבח למרות שקיים חשש לכיבוי חלקי של אש המזבח שיש בכך איסור, אולם מכיון שהוא אינו מתכוין לכך מותר לר' שמעון.

רש"י שם⁴¹ שואל:

ואם תאמר פסיק רישא ולא ימות הוא אפשר דמזליף ליה בטיפין דקות מאד הלכך אי נמי מכבה בטיפים גסות דבר שאין מתכוין הוא.

תרוצו של רש"י אינו מובן לכאורה שהרי כעת הוא בפועל מזלף בטיפין גסות באופן שוודאי יכבה ולכאורה זה פס"ר גמור?

רואים לפי רש"י שפס"ר אינו תלוי באופן העשייה בפועל האם ודאי שיעשה איסור, אלא בהגדרת המעשה שאם הזילוף תמיד מכבה אזי הוא מוגדר כמעשה כיבוי ולא מה שעושה אותו בפועל באופן שיכבה.

לשיטה זו עולה שפס"ר אינו דין בגברא, מכיוון שכאשר עושה באופן שוודאי יעשה האיסור הוא מודע לכך, ואם הידיעה הוודאית על האיסור הכרוך בעשייתו היא העומדת בבסיס דין פס"ר אם כן מדוע אין כאן דין פס"ר.

³⁹ כתובות אות יח'

⁴⁰ דף צא:

⁴¹ בד"ה הא ר"ש

בדין אינו מתכוין ופסיק רישיה

אם כן פסיק רישיה הוא דין בהגדרת המעשה לשיטה זו. שהאיסור הוא שם הפעולה של אותה עשייה, כגון נטילת ראשו של עוף היא פעולת הריגה וכו'.
הגדרה דומה בפס"ר מצינו בדברי בעל שלטי גיבורים⁴²:
ואני כתבתי בחדושי דכל מעשה שאפשר לעשות זולת הפסיק רישיה אז אפילו עביד אותו מעשה אפילו בפסיק רישיה שרי כי לא מתכוין לעשות בפסיק רישיה...
המרכבת המשנה⁴³ למד בהיתר אינו מתכוין שיסודו בדרישת התורה באיסורים לכוונה לאיסור ולא מצד חסרון ביחס המעשה לאדם בגלל העדר כוונה.
בדין פס"ר הוא למד שמכיוון שמעשה ההיתר מזהה עם מעשה האיסור שאי אפשר לעשות זה ללא זה מעשה נטילת ראש עוף הוא מעשה הריגה, לכן כוונתו להיתר נחשבת גם כוונה לאיסור, ויש כאן כוונה בפועל לעשיית האיסור. בשונה מהקובץ שיעורים שלמד שאין כוונה לעשיית האיסור, אלא כוונה מאחרי פעולת האיסור. מרכבת המשנה לומד יסוד זה בפס"ר מרש"י ושלטי הגיבורים שהובאו לעיל.

שיטת הרשב"א בצידת צבי

הרשב"א⁴⁴ מביא את הירושלמי:

ובירושלמי (ה"ו) נראה שהתירו לנעול לכתחלה ביתו לשמור ביתו וצבי שבתוכו, דכיון שהוא צריך לשמור ביתו אע"פ שעל ידי כך ניצוד הצבי ממילא מותר ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי בלבד, דהכי גרסינן בפרקין דהכא ר' יוסא בר' בון בשם ר' הונא היה צבי רץ כדרכו ונתכוין לנעול בעדו ונעל בעדו ובעד הצבי מותר, ראה תינוק מבעבע בנהר ונתכוין להעלותו ולהעלות נמלה של דגים עמו מותר, רבי יוסי בר בון בשם ר' חונא היה מפקח בגל ונתכוין להעלותו ולהעלות צרור של זהובים עמו מותר, ולפי זה הא דאמרין ונתכוין לנעול בעדו לא בעדו בלבד קאמר אלא אם נתכוין לנעול אף בעדו קאמר, ולומר שאילו צריך לנעול בעדו מותר אע"פ שמתכוון שיהא הצבי ניצוד בתוכו.

בדברי הרשב"א מבואר שגם אם נתכוין לאיסור – לצידת הצבי מכל מקום מותר.

⁴² מס' שבת דף לח' עמוד א' מדפי הרי"ף

⁴³ פרק א' מהל' שבת

⁴⁴ חידושי הרשב"א מסכת שבת דף קז עמוד א

הרב שמחה הבר

מה יסוד ההיתר של הרשב"א להתיר את צידת הצבי למרות שיש כאן פס"ר והוא מתכוין לאיסור ?

ישנם האומרים שדינו של הרשב"א מצומצם למלאכת צידה בלבד⁴⁵.

אולם בשלטי גיבורים מבואר שלמד ברשב"א שדינו הוא דין כללי באינו מתכוין ופס"ר :

הרשב"א כתב והביאו דבריו הר"ן ומ"מ פרק י' מהל' שבת שאם היה יודע קודם שסגר את הדלת שהיה בביתו צבי שמותר לסגור ביתו ולשמור ביתו והצבי שבתוכו, שאע"פ שע"י הנעילה נצוד הצבי ממילא ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי לבדו אלא שמתכוין נמי לשמור את הבית, והר"ן והרמב"ן פליגי עליה וסברי כשיודע שיש צבי בבית קודם שינעול אף על פי שמתכוין לשמירת הבית ואפילו לא יתכוין כלל לצידת הצבי שאסור לו לנעול הבית דהוי פס"ר , והשתא לדברי הרשב"א נמצינו למדין דאע"ג דק"ל דפסיק רישיה אסור היינו דווקא שבאותו מעשה דעביד הפסיק רישיה אינו מתכוין ואינו עושה דבר היתר עמו, אבל אם באותו הפסיק רישיה שעושה עושה ג"כ דבר היתר עמו ויתכוין גם לדבר היתר אז אפי' עביד פ"ר ומתכוין גם לו שרי ובאמת כי קולא היא זו.

מבאורו של השלטי גיבורים ברשב"א רואים שהיתר אינו מתכוין אינו מצד חסרון כוונה במעשה שבגללו נחשב המעשה לנעשה מאליו, כאן ישנה כוונה למעשה האסור – צידת הצבי, ולמרות זאת מותר.

מבואר שהיתר אינו מתכוין יסודו בכך שהאדם עוסק בהיתר וזהו המעשה המרכזי שלו ואילו האיסור הוא מעשה אגבי למרות שיש כוונה מאחרי מעשה האיסור ואינו נחשב לנעשה מאליו, לכן אומר השלטי גבורים שפס"ר הוא דווקא כאשר אינו עושה היתר עם האיסור משא"כ בנעילת דלת שעל ידה הוא צד צבי ששם המעשה המרכזי הוא נעילת הדלת-מעשה היתר, והצידה נחשבת למעשה אגבי .

פס"ר לפי זה אינו רק מצב שבו האיסור יעשה בהכרח, אלא כאשר האיסור הוא המעשה המרכזי והוא המגדיר את שם עשייתו וכמו בנטילת ראשו של עוף ששם המעשה הוא הריגה ולא שהוא הורג באמצעות נטילת הראש.

תפקיד הפס"ר הוא לשנות את שם עשייתו ופעולתו לפעולת איסור.

⁴⁵ ר' שמעון שקאפ בחי' עמ"ס כתובות